

marc a StHilari Sacalm (Griera, *BDLC* VII, 145), *fagina marta* a Estaon (Cardós, 1934), *mártrø* en el Capcir i el Canigó (Formiguera, Estoer, 1960). I sobretot a les Illes, on ha transcendit a la fraseologia popular de Mallorca («esser *mart vell*», PdÀPenya en lloc del comú *ser gat vell*), Eiv. («*mart: gato*», PzCabr.) i força a Menorca: «és un animal de pell bona, que s'enfonya, com un mustel», Ciutadella (1964); i a la costa del seu terme hi ha «Es Racó des Mart» (mapa Masc. 6G3, confirmat pel meu informant); també ben conegut al Mercadal, on també registre el nom de Sa Font des Mart en una penya de la platja de Ferragut Nou (1964).

DERIV.: *Mart*, *marta* adj.: «rata de pells *martes*: haec martes, -tis; rata de herminis: mus ponticus; ---», OPou (*ThPu.*, 55). Però més antic *pellis martrines*: «pellibus *martrinis*», a. 1046 (*Cartulari* de St. Cugat n.º 967, p. 600); «tota peliceria --- de salvazina, axí con són janetes, fahines, volps, *gatz martrins*, jebelines ---» en una lleuda de Perpinyà de 1284 (RLR IV, 371). *Marta* (?) *tunici* (1404, IEC v, 561, la terminació de *tunici* fa creure que és mal llegit per *mart*).

CPT.: Eiv. «*marticala*: mona; *marticol*: mico», Pérez Cabrero, confirmats per carta del Dr. Is. Macabich (1964); «tothom diu *marticala* o *mona*, y *mico* o *mona*»; *marticol*, en sentit de *broma, o per riure; final fonètica amb *o* oberta. Sembla clar que han de resultar de catalanitzacions divergents d'un mossàrab evissenc arabitzat *mar-te-qāt* 'mart-gat', per comparació del simi petit amb un animal que recorda alhora el gat i el mart: el *-t* es torna sovint *-l* en els arabismes, però també *-t*; ¿vindria potser també de l'hispano-àrab el cast. *martagón* «sujeto cauteloso y astuto» [*DAut.*; Moratín]?

1 A Sardenya hi ha *martso*, que MLWagner creia d'origen vandàlic; Jud, *VRom.* I, 198, amb raó no hi creu; per explicar el *-ts-* més que en una importació de Gènova, es pot pensar en el prov. ant. *martz*, o en un malentès del cat. *martis* pres per singular.

MARTAFALLAR, val., també MATAFALLAR, que és la forma originària (alterada per influència del sinònim *martellejar*), derivat d'un substantiu **matafana* que ve de l'àrab *maḥbana* 'morter', 'mola de moldre'. □ 1.ª doc.: S. xv.

AlcM cita «regualècia que sia ben *mertafalada*», «en un morter *martafallau-los* un poc» en dos llibres de receptes val. medicals i culinàries del S. xv; «dos grans de grana *martafallada*» i més enllà «preneu un poc de morritort e *martafallau-lo* segons és dit», tots dos en el ms. *Animals de Caçar*, S. xvi (Bibl. de Val.); en el segon passatge, mal llegit com *marçafallar* per *AlcM* i arbitràriament interpretat com un inexistent **marçafallar*. El recolliren primerament CRos (1764, p. 300) i Sanelo (fº 150v) «*martafallar*: machacar»; Lamarca, que era de Torrent i bon observador, ho rectificà en «*matafallar*: machacar», i Giner i March ens comunicà (1959) que havia constatat viu i popular «*matafallar*: desfer un vegetal sec, però especialment les capçanes

del cascall i fruits així, les fulles i bràctees seques, reduint-les a trossets menuts»; *matafullar* en la *Rond. de Rondalles* val. (S. xviii), on potser hi hagué contaminació de *fulla*, o bé només és deformació bàrbara, i intencionada, com tantes d'aquest text.

Com vaig provar ja el 1937 (*BDC* xxiv, 55; *EntreDL* III, 138-9) es tracta d'un derivat de l'àr. *maḥbana* «mola», que figura en *RMa.* (p. 480) i en el Glossari luso-àrab de Leiden (320), *madḥāna* (plur. *matābin*) «mucla de mano para moler», àr. algerià *m(a)ḥ(a)na* «moulin» (Beaussier), i encara en altres fonts *maḥban* «espècie de mortier» (Dozy, *Suppl.* II, 26) o *miḥbana* «meule»: derivat de l'arrel *ḥbn* 'molde' (d'on també *TAFONA*); es degué romanitzar com **matafana* o (dissim.) **matafala*, d'on el verb, per influència del quasi sinònim *martellar* o *martellejar*; d'aquest també la *-r-* afegida a una part de les formes. L'objecció d'*AlcM* que hi ha a Mallorca formes que s'hi oposen, és majorment inconsistent perquè són aquestes formes recents les que resulten de *martafallar* per contaminació de parònims quasi-sinònims: *estarfallat* (*BDLC* IX) i *estartafayar* 'triturar, machacar' (*DAmen.*), contaminats per *fallat* i *estrafer* (i les seves formes *estrafa(i)ent*, *estrafeia*) (del qual el mateix *AlcM* cita variant *estarfer* amb aquest sentit, <'deformar').

DERIV.: *Martafell* m. «desorden o mezcla confusa de piezas de ropa» (supl. del dicc. de MGadea).

Martaror, V. *màrtir*

MÀRTAVA, «tanda», «tanda, turno», Ros (1739) i Sanelo (fº 17, 99), de l'àr. *mārtaba* 'grau, rang' com ja indicà Dozy (*Gloss.*, 304). Averrois en el § 2 de la *Metafísica* emprà el mot àrab: «fa nabtādī aylan fa nuḥabbir bi-gard haḍā l-ilm, wa manfa'atih wa *martabatih* wa nisbatih», traduït per Quirós «empecemos, pues, por dar a conocer primeramente el objeto, utilidad, divisiones, *lugar de orden* y relación de esta ciencia» (és a dir 'relació amb les altres').

DERIV.: *Martavar* MGadea (?).

MARTELL, del ll. vg. MARTĒLLUS id., diminutiu del ll. MARTŪLUS (o MARCULUS) id. □ 1.ª doc.: segle XIII o XIV.

En Desclot hi ha molta discrepància entre els ms., en el passatge en què el mestre d'obres del castell de Perpinyà obre pas per a la fugida del rei Jaume II de Mallorca: «venc lo mestre ab son *capmartell*, e va obrir e trencar lloses de la cambra, qui era losade, e esdevenç en aquell loc ---» (així en el ms. V: *son martell* en O, *pic-martell* B, *picha-martellet*, *piche ab son capitell* J i X) (*NCL* IV, 87.20). *Martells ab què pica-ven sobre l'encluu* en Eiximenis etc.; «AHINES DE FUSTER: --- cosa feta a linya: ad amussim; lo *martell*: malleus; les tenalles ---», OPou (*ThPu.*, 152). D'ús general pertot i en tot temps. En les terres del Nord té importància rústica el martellet de picar la dalla («lo *martéll*», Esterri de Cardós, 1934). En els ports *martell* és una mena de dic: *Punta del Martell*, al cap del moll de l'Escullera de Bna.; *mārtāḥī* petit moll que han fet